

Το *Σύνταγμα της Ελλάδας* του 1975/86/01 στο δεύτερο μέρος του περιλαμβάνει τις διατάξεις τις σχετικές με τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Ο κατάλογος των δικαιωμάτων αυτών αποτελεί τη βασική κατοχύρωση της αρχής του Κράτους Δικαίου. Το Σύνταγμά μας δεν αναγνωρίζει και κατοχυρώνει απλώς τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα αλλά επιβάλλει στο κράτος το σεβασμό και την προστασία τους. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα από τα άρθρα **2§1** και **25§1,2**. Άλλωστε, μόνο το κράτος που σέβεται και προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, που αυτοπεριορίζεται και αυτοδεσμεύεται μέσω αυτών, μπορεί να ονομάζεται «κράτος δικαίου» και να λειτουργεί δημοκρατικά.

Όσον αφορά τη νομική φύση των δικαιωμάτων, θα πρέπει να αναφέρουμε την παραδοσιακή διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων - η οποία κατάγεται από το γερμανικό θετικισμό - σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Τα ατομικά συνιστούν αξιώσεις του ατόμου έναντι του Κράτους για αποχή από παρεμβάσεις στη συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας του, θεμελιώνοντας τον *status negativus*. Τα πολιτικά έχουν ως αντικείμενο την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στον σχηματισμό της πολιτειακής βούλησης, ενώ το κράτος υποχρεούται να ανέχεται και να υποδέχεται την παρέμβαση αυτή των πολιτών στις πιο σημαντικές λειτουργίες του. Θεμελιώνεται έτσι ο *status activus*. Όσον αφορά τα κοινωνικά δικαιώματα, αυτά καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρέμβαση με θετικές ενέργειες – *status positivus* – και παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι θεμελιώνονται αντίστοιχες αξιώσεις συγκεκριμένων δικαιούχων έναντι του Κράτους.

Ειδικότερα για τα κοινωνικά δικαιώματα θα πρέπει να αναφερθούν τα εξής: η απορρέουσα από αυτά υποχρέωση του κράτους αφορά την κοινωνία ως σύνολο και όχι τα άτομα μεμονωμένα. Συνεπώς τα άτομα δε μπορούν να επιδιώξουν δικαστικώς την ικανοποίηση αξιώσεών τους, που

βασίζονται στις διατάξεις των κοινωνικών δικαιωμάτων. Εξαιρέση σ' αυτό αποτελεί το δικαίωμα στο περιβάλλον, που έχει χαρακτηριστεί δικαίωμα τρίτης γενιάς, καθώς και μια απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (400/1986 Ολομελείας), με την οποία κρίθηκε ότι το άρθρο 21§3 ιδρύει ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για τη λήψη θετικών μέτρων προς προστασία της υγείας των πολιτών, στους οποίους δίδει δικαίωμα να απαιτήσουν από την Πολιτεία την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς της.

Η συνταγματική επιταγή μέσω των κοινωνικών δικαιωμάτων για κρατική μέριμνα δε σημαίνει τον αποκλεισμό της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στα θέματα αυτά π.χ. παροχή υπηρεσιών υγείας από ιδιωτικούς φορείς. Ιδίως μάλιστα όταν υπάρχει έλλειψη προσπάθειας και ενδιαφέροντος από τη μεριά της Πολιτείας, οι ιδιώτες έχουν κάθε δικαίωμα να προωθήσουν και να εξασφαλίσουν αποτελεσματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, ακόμα και σε τομείς που ανήκουν παραδοσιακά και αυστηρά στην κρατική αρμοδιότητα. Έτσι, έκρινε και το Συμβούλιο της Επικρατείας σε μια σημαντική απόφασή του – υπ' αριθμόν 2523/2004 Δ' τμήμα - όπου θεώρησε αυτονόητη και συνταγματική την ιδιωτική πρωτοβουλία για παροχή ειδικής εκπαίδευσης σε άτομα με ειδικές ανάγκες, παρά την διάταξη της παραγράφου 7 του άρθρου 16, που ορίζει ότι η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχονται από το κράτος, τη στιγμή που το κράτος υστερεί στην παροχή ειδικής δημόσιας εκπαίδευσης

Το άρθρο 25§1 θέτει υπό την εγγύηση του κράτους τα δικαιώματα του ανθρώπου και την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Στην §2 γίνεται λόγος για πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου και αυτή δε μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνο μέσω της κοινής προστασίας ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία συνδέονται με σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλοσυμπλήρωσης.

Το άρθρο 21 του Συντάγματος είναι χαρακτηριστικό άρθρο προστασίας κοινωνικών δικαιωμάτων. Η κρατούσα άποψη στη θεωρία

υποστηρίζει πως το άρθρο αυτό κατοχυρώνει έναν ενιαίο δικαίωμα για κοινωνική πρόνοια και ότι οι παράγραφοι αποτελούν εκφάνσεις αυτού. Μετά την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε η έκτη παράγραφος που αφορά την προστασία των ατόμων με αναπηρίες. Σύμφωνα με την παράγραφο αυτή **«τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας».**

Φορείς του δικαιώματος αυτού είναι τα άτομα με αναπηρίες. Ως αναπηρία νοείται κάθε μορφή απόκλισης από τη σωματική ακεραιότητα και τις φυσιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος και της ανθρώπινης ψυχής. Περιλαμβάνεται δηλαδή και η σωματική και η ψυχική αναπηρία.. Η διάταξη απευθύνεται σε όλα τα φυσικά πρόσωπα χωρίς διάκριση εθνικότητας, που ανήκουν στις συγκεκριμένες προστατευόμενες κατηγορίες. Αποδέκτης είναι η κρατική εξουσία που υποχρεώνεται σε ειδική φροντίδα και λήψη ειδικών μέτρων και που επιτέλους συνειδητοποίησε την ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικώς τα δικαιώματα αυτών των ανθρώπων.

Με τη νέα αυτή διάταξη δεν διασφαλίζεται απλώς ρητά και για τα άτομα με αναπηρίες το γενικό δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας – που κατοχυρώνεται για όλους στο άρθρο 5§1- αλλά ούτε απλώς το γενικό δικαίωμα στην εργασία που κατοχυρώνεται για όλου στο άρθρο 22§1. το δικαίωμα της παραγράφου 6 του άρθρου 21 δεν είναι μόνο αμυντικό αλλά κοινωνικό – παροχικό. Θεσπίζεται η αντίστοιχη υποχρέωση του κράτους να λάβει τα κατάλληλα μέτρα σε όλα τα επίπεδα, ώστε να εξασφαλίσει την αυτονομία και την επαγγελματική ένταξη αυτών των ατόμων.

Η αρχή της ισότητας – άρθρο 4§1 - αξιώνει την διαφορετική μεταχείριση των διαφορετικών περιπτώσεων. Τα άτομα με αναπηρίες βρίσκονται σε διαφορετική, συνήθως δυσμενέστερη, κατάσταση από τους υπόλοιπους πολίτες. Η παροχική Διοίκηση θα πρέπει να προσφέρει

ισότητα ευκαιριών. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να προτιμούνται και να μην αποκλείονται. Η δικαστική λειτουργία μέσω του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων και του ελέγχου της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων θα πρέπει να διασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της αναλογικής ισότητας και τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες.

Σήμερα λειτουργούν ειδικά προγράμματα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Προγράμματα φυσικής αποκατάστασης, εκπαίδευσης, απασχόλησης, οικονομικής ενίσχυσης (μέσω επιδομάτων) και έμμεσης οικονομικής ενίσχυσης (απαλλαγές από φόρο, κοινωνικά ευεργετήματα). Στο χώρο της εκπαίδευσης παρατηρείται βελτίωση, όσον αφορά την ίδρυση και στελέχωση σχολικών μονάδων ή ανώτερων σχολών για άτομα με ειδικές ανάγκες. Η μεγαλύτερη δυσκολία, όμως, συναντάται στην επαγγελματική αποκατάσταση αυτής της κατηγορίας των συνανθρώπων μας. Μέσω του ΟΑΕΔ, που επιχορηγεί εργοδότες, που απασχολούν άτομα με ειδικές ανάγκες, γίνεται σημαντική προσπάθεια για την επαγγελματική ένταξή τους. Ωστόσο, εκτός του προγράμματος αυτού (του ΟΑΕΔ) είναι καθημερινό φαινόμενο η αδιαφορία, η εκμετάλλευση, η έλλειψη κατανόησης εκ μέρους των εργοδοτών προς αυτή την κατηγορία εργαζομένων.

Η ρητή πλέον κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες αποτελεί, ίσως, μια ένδειξη ότι μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη του Κράτους προς αποζημίωση. Η μακροχρόνια αδράνεια του κράτους να νομοθετήσει και να εφαρμόσει κάποιες πρακτικές για την προστασία, την κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική αποκατάσταση τους και την εκπαίδευσή τους γεννά αξίωση προς αποζημίωση βασισμένη στο 105 ΕισΝΑΚ.

Η διάταξη του άρθρου 21§6 σε συνδυασμό με το άρθρο 4§1, το 2§1, το 16, το 22 καταδεικνύει τη σπουδαιότητα της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες και πολύ περισσότερο την άμεση πρακτική εφαρμογή της από την Πολιτεία. Σαφώς τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει

σημαντικά βήματα προς την ουσιαστικότερη και αποτελεσματικότερη προστασία. Ωστόσο δεν είναι αρκετή και δεν είναι συντονισμένη. Οι προσπάθειες θα πρέπει να ενταθούν. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες, πρωτίστως χρειάζονται την ίση αντιμετώπιση εκ μέρους των συνανθρώπων τους. Η ανθρώπινη αξία, που συνιστά σημείο εκκίνησης και αναφοράς για το νομοθέτη, τον δικαστή, την Διοίκηση, θα πρέπει να κατευθύνει και τη συμπεριφορά μας απέναντι στα άτομα αυτά, ώστε να μην αισθανθούν την απόρριψη και να μπορέσουν επί ίσοις όροις με τους συνανθρώπους τους να παλέψουν για τη μόρφωσή τους, την επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάστασή τους και την κοινωνική καταξίωσή τους.